

ЗДІЙСНЕННЯ ПРАВА НА ШЛЮБ ЗА СІМЕЙНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ**EXERCISE OF THE RIGHT TO MARRIAGE ACCORDING
TO THE FAMILY LEGISLATION OF UKRAINE**

Чабан О.М., к.ю.н., доцент,
доцент кафедри цивільного і господарського права та процесу
Львівський торговельно-економічний університет

Котуха О.С., к.ю.н., професор,
професор кафедри цивільного і господарського права та процесу,
декан факультету права
Львівський торговельно-економічний університет

У статті аналізується здійснення права на шлюб за сімейним законодавством України. Вказується, що право на шлюб – це особисте немайнове право фізичної особи, що входить до обсягу її правоздатності, яке вона може здійснити з досягненням певного віку.

Передбачено, що здійснити право на шлюб можуть жінка і чоловік тільки особисто. Для здійснення цього суб'єктивного права насамперед жінка та чоловік мають досягти шлюбного віку і дотриматися інших вимог, передбачених національним законодавством. В Україні шлюбний вік для чоловіків і жінок встановлений у віці вісімнадцяти років. Особливості укладення шлюбу встановлені для осіб, які не досягли шлюбного віку, а саме осіб від шістнадцяти до вісімнадцяти років.

Для здійснення права на шлюб жінка та чоловік повинні мати добру волю, законодавець це називає добровільність шлюбу. Однією з умов здійснення права на шлюб згідно з сімейним законодавством є перебування тільки в одному зареєстрованому шлюбі. Укласти повторний шлюб особа може після припинення попереднього шлюбу. Важливою умов здійснення права на шлюб є дотримання вимог щодо осіб, які не можуть перебувати у шлюбі між собою. Окремі такі обмеження права на шлюб мають відносний характер. Приміром, без рішення суду про надання права на шлюб між рідною дитиною усиновлювача та усиновленою ним дитиною, а також між дітьми, які були усиновлені ним, шлюб не може реєструватися. Шлюб між усиновлювачем та усиновленою ним дитиною може бути зареєстровано лише у разі скасування усиновлення.

Як вказано, у сімейному законодавстві, вищевказані вимоги не поширюються на жінку і чоловіка, які проживають як сім'я без реєстрації шлюбу, і у них не виникають права та обов'язки подружжя. Вважаємо, що у жінки та чоловіка, які не зареєстрували шлюб, а проживають як сім'я, не виникають окремі права та обов'язки подружжя. Адже за майновими права та обов'язками вони прирівнюються до подружжя.

Ключові слова: право на шлюб, здійснення права, наречений, наречена, шлюбний вік, добровільність шлюбу, повторний шлюб, перешкоди до реєстрації шлюбу.

The article analyzes the exercise of the right to marriage under the family law of Ukraine. It is indicated that the right to marriage is a personal non-property right of an individual, which is included in the scope of his legal capacity, which he can exercise upon reaching a certain age.

It is stipulated that a woman and a man can exercise the right to marry only in person. To exercise this subjective right, first of all, a woman and a man must reach marriageable age and comply with other requirements stipulated by national legislation. In Ukraine, the marriageable age for men and women is set at the age of eighteen. Peculiarities of concluding a marriage are established for persons who have not reached marriageable age, namely persons from sixteen to eighteen years of age.

In order to exercise the right to marry, a woman and a man must have good will, the legislator calls this voluntary marriage. One of the conditions for exercising the right to marry according to family law is to be in only one registered marriage. A person can remarry after the termination of the previous marriage. An important condition for exercising the right to marry is compliance with the requirements for persons who cannot be married to each other. Certain such restrictions on the right to marry are relative in nature. For example, without a court decision granting the right to marry between the adoptive parent's own child and the child adopted by him, as well as between children who were adopted by him, the marriage cannot be registered. A marriage between an adopter and a child adopted by him can be registered only in case of annulment of adoption.

As indicated in the family legislation, the above requirements do not apply to a woman and a man who live as a family without marriage registration, and they do not have the rights and obligations of spouses. We believe that a woman and a man who have not registered a marriage, but live as a family, do not have separate rights and obligations of spouses. After all, in terms of property rights and obligations, they are equal to spouses.

Key words: right to marriage, exercise of the right, groom, bride, marriageable age, voluntary marriage, remarriage, obstacles to marriage registration.

Важливим особистим немайновим правом фізичної особи є право на шлюб, оскільки здійснення цього права за національним законодавством є підставою створення сім'ї. А сім'я, як відомо, первинний осередок суспільства. Створення сім'ї значиме для держави і з точки зору покращення демографічної ситуації, а також забезпечення виховання дітей у сім'ї. Сімейне законодавство встановлює низку вимог для здійснення права на шлюб. Проаналізувавши їх, ми побачимо, що сімейне законодавство України є прогресивним, демократичним та прозорим, жінка та чоловіка при здійсненні права на шлюб повинні відповідати певним вимогам, встановленим національним законодавством, окремі норми, якого, на нашу думку, потребують уточнення, доповнення.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. У науковій літературі достатньо досліджень щодо здійснення права на шлюб, умов вступу у шлюб, наявності перешкод до реєстрації шлюбу, правових наслідків шлюбу.

У вітчизняній науці ці питання обговорювали такі вчені, як І. В. Апопій, Т. В. Боднар, С. С. Бичкова, О. В. Дзера, М. М. Дякович, Д. Журавльов, В. О. Кожевникова, З. В. Ромовська, І. В. Тетарчук, Є. Харитонов, В. М. Чернега та ін. Недостатньо дослідженими є питання щодо окремих умов вступу у шлюб, перебування у шлюбі між собою певних осіб тощо.

Мета статті. Метою статті є наукове дослідження здійснення права на шлюб жінкою і чоловіком за сімейним законодавством України.

Виклад основного матеріалу. Право на шлюб – це особисте немайнове право фізичної особи, що входить до обсягу правоздатності фізичної особи, яке вона може здійснити з досягненням певного віку. У ст. 51 Конституції України від 28 червня 1996 [1] року передбачено, що шлюб ґрунтується на вільній згоді жінки і чоловіка. Кожен із подружжя має рівні права і обов'язки у шлюбі та сім'ї. На реалізацію конституційної норми спрямована

ст. 23 Сімейного кодексу України від 10 січня 2002 року [2] (далі – СК України), де вказується, що право на шлюб мають особи, які досягли шлюбного віку. Сімейні права є такими, що тісно пов'язані з особою, а тому не можуть бути передані іншій особі (ч. 1 ст. 14 СК України). Відповідно право на шлюб фізична особа може здійснити тільки особисто. Подати заяву про укладення шлюбу через представника сімейне законодавство допускає, однак реєстрація шлюбу через представника не допускається (ч. 2 ст. 34 СК України), тому при укладенні шлюбу присутність нареченої і нареченого обов'язкова.

Згідно з ст. 12 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 р. [3] (для України набула чинності 11 вересня 1997 року) чоловік і жінка, що досягли шлюбного віку, мають право на шлюб і створення сім'ї згідно з національними законами, які регулюють здійснення цього права.

Отже, з цитованих норм вбачається, що для здійснення цього суб'єктивного права насамперед треба досягти шлюбного віку і дотриматися інших вимог, передбачених національним законодавством. В Україні шлюбний вік для чоловіків і жінок встановлений у віці вісімнадцяти років (ч. 1 ст. 22 СК України). І саме цього віку жінка і чоловік мають досягти на день реєстрації шлюбу, а не на день подання заяви про реєстрацію шлюбу (ч. 2 ст. 22 СК України). Здійснити право на шлюб можуть лише дві особи, і не будь-які, а лише жінка і чоловік. Як передбачено у ч. 1 ст. 21 СК України шлюбом є сімейний союз жінки та чоловіка, зареєстрований у органі державної реєстрації актів цивільного стану.

Особливості укладення шлюбу встановлені для осіб, які не досягли шлюбного віку, а саме осіб від шістнадцяти до вісімнадцяти років. Законом передбачено, що за заявою особи, яка досягла шістнадцяти років, за рішенням суду їй може бути надано право на шлюб, якщо буде встановлено, що це відповідає її інтересам (ч. 2 ст. 23 СК України).

Для того, щоб підтвердити відповідність шлюбу інтересам особи від шістнадцяти до вісімнадцяти років суду треба надати відповідні докази (наприклад, довідку закладу охорони здоров'я про вагітність, медичне свідчення про народження дитини тощо). При цьому до участі в справі залучаються один або обоє батьків (усиновлювачів) неповнолітньої особи, піклувальник, особа, з якою планується державна реєстрація шлюбу, а також інші заінтересовані особи. У п. 2 постанови Пленуму Верховного Суду України «Про практику застосування судами законодавства при розгляді справ про право на шлюб, розірвання шлюбу, визнання його недійсним та поділ спільного майна подружжя» від 21 грудня 2007 року [4] вказується, що заперечення батьків (піклувальників) щодо надання права на шлюб не є підставою для відмови в задоволенні заяви, оскільки головним критерієм для задоволення заяви про надання права на шлюб є встановлення судом факту про відповідність такого права інтересам заявника. Резолютивна частина рішення повинна відповідати вимогам ч. 2 ст. 23 СК України, згідно з якою суд надає право на шлюб (а не знижує шлюбний вік), а також містити прізвище, ім'я та по батькові особи, право на шлюб з якою надається судом. Це означає, якщо неповнолітня особа, якій надано право на шлюб, не здійснила його з саме з тою особою, яка передбачена рішенням суду, то у разі повторного звернення до органу державної реєстрації актів цивільного з заявою про реєстрацію шлюбу з іншою особою, дане рішення суду не приймається.

Для здійснення права на шлюб жінка та чоловік повинні мати добру волю, законодавець це називає добровільність шлюбу. Як передбачено ч. 1 ст. 24 СК України шлюб ґрунтується на вільній згоді жінки та чоловіка. Це означає відсутність фізичного і психічного впливу як щодо себе так і щодо іншої особи. Примушування жінки та чоловіка до шлюбу не допускається. Також законом встановлені

правові наслідки реєстрації шлюбу з особою, яка визнана недієздатною, а також з особою, яка з інших причин не усвідомлювала значення своїх дій і (або) не могла керувати ними. Правила ч. 2 ст. 24 СК України відсилають до ст. 38-40 СК України, які присвячені правовому регулюванню недійсних шлюбів.

Однією з умов здійснення права на шлюб згідно з сімейним законодавством є перебування тільки в одному зареєстрованому шлюбі. Укласти повторний шлюб особа може після припинення попереднього шлюбу. Так, жінка та чоловік можуть одночасно перебувати лише в одному шлюбі (ч. 1 ст. 25 СК України). Жінка та чоловік мають право на повторний шлюб лише після припинення попереднього шлюбу (ч. 2 ст. 25 СК України).

Важливою умов здійснення права на шлюб є дотримання вимог щодо осіб, які не можуть перебувати у шлюбі. У шлюбі між собою не можуть перебувати особи, які є родичами прямої лінії споріднення (ч. 1 ст. 26 СК України). Ці особи є родичами на підставі такого юридичного факту як кровна спорідненість, це особи, які походять один від одного, отже у шлюбі не можуть перебувати мати і син, батько і донька, дід і внучка, баба і внук.

Згідно з ч. 2 ст. 26 СК України у шлюбі між собою не можуть перебувати рідні (повнорідні, неповнорідні) брат і сестра. Повнорідними є брати і сестри, які мають спільних батьків. Неповнорідними є брати і сестри, які мають спільну матір або спільного батька. Також у шлюбі між собою не можуть перебувати двоюрідні брат та сестра, рідні тітка, дядько та племінник, племінниця. Звідси випливає, що троюрідні брати і сестри можуть укладати шлюб, аналогічно й двоюрідні тітка, дядько та племінник, племінниця.

За рішенням суду може бути надане право на шлюб між рідною дитиною усиновлювача та усиновленою ним дитиною, а також між дітьми, які були усиновлені ним. Без рішення суду про надання права на шлюб між рідною дитиною усиновлювача та усиновленою ним дитиною, а також між дітьми, які були усиновлені ним, шлюб не може реєструватися.

У шлюбі між собою не можуть бути усиновлювач та усиновлена ним дитина. Зазначене обмеження права на шлюб для цих осіб є відносним, оскільки шлюб між усиновлювачем та усиновленою ним дитиною може бути зареєстровано лише у разі скасування усиновлення (абз. 2 ч. 5 ст. 26 СК України).

Як зазначає С.С. Бичкова, всі перераховані умови, яких необхідно дотримуватися при вступі в шлюб, є обмеженнями права на шлюб, закріпленими в національному законодавстві [5]. Згідно з ч. 3 ст. 39 СК України недійсним є шлюб, зареєстрований з недієздатною особою. Особа, яка є недієздатною, обмежується у праві на укладення шлюбу. Йдеться про випадки, коли наречений або наречена були визнані недієздатними на момент укладення шлюбу. Якщо визнання такого з подружжя недієздатним мало місце після укладення шлюбу, шлюб між ним та іншим з подружжя може бути розірвано в адміністративному порядку відповідно до ст. 107 СК України [6]. Зокрема, йде мова про особливості обмежень права на укладення шлюбу осіб, які не здатні до вчинення юридично значущих дій [6].

22 березня 2011 р. Україна підтримала на сесії Ради ООН з прав людини в Женеві спільну заяву країн-членів ООН про необхідність припинення насильства та порушення прав людини за ознаками сексуальної орієнтації та гендерної ідентичності. ООН 20 квітня 2011 року було рекомендовано для України «здійснити правовий захист одностатевих партнерств», проте втілити ці рекомендації в законодавство України не вдалось [7, с. 91].

У разі виявлення перешкод до вступу у шлюб заінтересована особа може звернутися до керівника відділу реєстрації актів цивільного стану з відповідною заявою. За

ініціативою керівника відділу реєстрації актів цивільного стану реєстрація шлюбу може бути відкладена строком до трьох місяці. Орган державної реєстрації актів цивільного стану перевіряє наявність перешкод до реєстрації шлюбу. Рішення про таке відкладення може бути оскаржене до суду.

Здійснення права на шлюб посвідчується Свідоцтвом про шлюб, яке видається у двох примірниках кожному з подружжя. Згідно з ч. 1 ст. 36 СК України шлюб є підставою для виникнення прав та обов'язків подружжя.

Вищевказані вимоги не поширюються на жінку і чоловіка, які проживають як сім'я без реєстрації шлюбу, і у них не виникають права та обов'язки подружжя. Так передбачено у ч. 2 ст. 21 СК України. На нашу думку, цю норму необхідно уточнити, що у жінки та чоловіка, які не зареєстрували шлюб, а проживають як сім'я, не виникаються окремі права та обов'язки подружжя. Адже за майновими права та обов'язками вони прирівнюються до подружжя. Так, якщо жінка та чоловік проживають однією сім'єю, але не перебувають у шлюбі між собою, майно, набуте ними за час спільного проживання, належить їм на праві спільної сумісної власності, якщо інше не встановлено письмовим договором між ними. На майно, що є об'єктом права спільної сумісної власності жінки та чоловіка, які не перебувають у шлюбі між собою, поширюється положення глави 8 СК України. Згідно з ст. 91 СК України право на утримання мають жінка та чоловік, які не перебувають у шлюбі між собою, але проживають однією сім'єю, і на правовідносини утримання поширюються норми глави 9 СК України.

Висновки. Право на шлюб – суб'єктивне сімейне право, яке входить до обсягу правоздатності фізичної особи, яке вона здійснює з досягненням певного віку. Здійснення цього права регулюється главами 2–4 СК України з врахуванням вимог Закону України «Про державну реєстрацію актів цивільного стану» від 1 липня 2010 року [8] та підзаконних нормативно-правових актів. Здійснити право на шлюб фізична особа може тільки особисто, оскільки при державній реєстрації шлюбу присутність нареченої і нареченого є обов'язковою. Право на шлюб можуть реалізувати жінка і чоловік, тому що шлюб – сімейний союз жінки та чоловіка, зареєстрований у органі державної реєстрації актів цивільного стану. Для здійснення такого сімейного права як право на шлюб жінка і чоловік мають відповідати певним вимогам, які встановлені СК України. Це досягнення шлюбного віку, вісімнадцяти років. За рішенням суду може бути надано право на шлюб до досягнення вісімнадцяти років. Також жінка і чоловік повинні вступати у шлюб добровільно і не перебувати у зареєстрованому шлюбі. Після припинення шлюбу жінка або чоловік мають право на повторний шлюб. Сімейне законодавство не встановлює обмежень щодо того, скільки разів особа може вступати у шлюб, одна вимога, щоб не порушувався принцип моногамії. Також сімейне законодавство встановлює вичерпний перелік осіб, які між собою не можуть перебувати у шлюбі. Недотримання вказаних вимог тягне неукладення шлюбу (відсутність нареченої або нареченого при державній реєстрації шлюбу) або недійсність шлюбу (порушення інших вимог).

ЛІТЕРАТУРА

1. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 року URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
2. Сімейний кодекс України: Закон України від 10 січня 2002 року URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text>
3. Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод: Європейська конвенція з прав людини від 4 листопада 1950 року URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text
4. Про практику застосування судами законодавства при розгляді справ про право на шлюб, розірвання шлюбу, визнання його недійсним та поділ спільного майна подружжя: постанова Пленуму Верховного Суду України від 21 грудня 2007 року URL: <https://ips.ligazakon.net/document/V507651>
5. Бичкова С.С. Обмеження права на шлюб в Україні URL: <https://elar.naiua.kiev.ua/server/api/core/bitstreams/41bb3768-81fa-4c3e-b1cd-72aa91d53ef0/content>
6. Кожевникова В.О. Обмеження права на укладення шлюбу осіб, які не здатні до вчинення юридичних дій. Верховенство права. 2017. № 3. URL: <https://sd-vp.info/2017/obmezheniya-prava-na-ukladennya-shlyubu-osib-yaki-ne-zdatni-do-vchinennya-yuridichnih-dij/>
7. Кохан Г.Л., Пацера Ю.О. Право на одностатевий шлюб у класифікації прав людини / Права людини та юридична практика їх захисту: основні напрями їх взаємовпливу та підвищення ефективності в умовах глобалізованого суспільства: матеріали Міжнародної науково-практичної конф-і (Дніпро, 9 грудня 2019 р.); укладач Л.М. Сердюк. Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2020. 239 с. URL: <https://univd.edu.ua/science-issue/issue/4433> <https://univd.edu.ua/science-issue/issue/4433>
8. Про державну реєстрацію актів цивільного стану: Закон України від 1 липня 2010 року URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2398-17#Text>